

Drept penal, criminologie și crminalistică

CZU: 343.222:159.93

ELEMENTUL SUBIECTIV ȘI VINOVĂȚIA PENALĂ ÎN CAZUL ERORILOR DE PERCEPȚIE: EXAMEN INTERDISCIPLINAR (DREPT PENAL ȘI PSIHOLOGIE)

Roman EREMCIUC

Procuror, adjunct al procurorului-șef al Procuraturii mun. Chișinău, Șef al Oficiului Centru, Doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova

Acest mesaj științific este consacrat analizei detaliate a elementului subiectiv și a vinovăției din perspectiva erorilor de percepție în dreptul penal. În cadrul studiului autorul efectuează o cercetare a normelor legii penale a Republicii Moldova ce reglementează vinovăția făptuitorului ca semn al infracțiunii și ca temei pentru survenirea răspunderii penale; investighează conceptele vinovăției, responsabilității și imputabilității; examinează detaliat structura elementului subiectiv prin prisma mecanismelor psihice penalmente relevante; demonstrează imputabilitatea erorilor de percepție și formulează anumite concluzii și recomandări menite să îmbunătățească cadrul legal actual, precum și doctrina penală contemporană.

Cuvintele-cheie: *vinovăție; responsabilitate; imputabilitate; eroarea în dreptul penal; eroarea relevantă; eroarea irelevantă; eroarea de percepție; conștiință; voință; convingere eronată.*

This scientific message is dedicated to a detailed analysis of subjective item and blameworthfulness from the approach of perceptive mistakes in the Substantive Criminal Law. In the realm of this topic the author carries out a scientific research of legal norms of Moldavian Criminal law which establishes specific rules for blameworthfulness of the perpetrator regarded as one of the signs of the criminal offence both the legal ground for criminal liability occurrence; investigates the concepts of blameworthfulness, responsibility and legal capacity for liability; submit to a detailed analysis the structure of the subjective item by criminally relevant mental mechanisms; demonstrates legal capacity for liability in case of perceptive mistakes and formulates some conclusions and recommendations deemed to improve the modern legal realm and the contemporary penal doctrine.

Keywords: *blameworthfulness; responsibility; legal capacity for liability; mistake in Criminal Law; relevant mistake; irrelevant mistake; perceptive mistake; consciousness; volition; mistaken belief.*

Introducere. Acest articol științific vine să completeze doctrina modernă interdisciplinară (drept penal și psihologie) cu noile viziuni în perimetrul de cercetare al conceptelor de vinovăție, imputabilitate, responsabilitate, precum și al cauzelor de neimputabilitate, în special, al erorii. O atenție deosebită este acordată erorilor de percepție fiind constatate anumite neajunsuri *de lege lata* și formulate concluzii și recomandări *de lege ferenda*.

Scopul acestui studiu constă în tratarea detaliată interdisciplinară a elementului subiectiv și a vinovăției în cazul erorilor de percepție în dreptul penal substanțial. Pentru a atinge scopul propus ne vom concentra asupra analizei legii penale a Republicii Moldova în vigoare, a conceptelor doctrinare în materia vinovăției și imputabilității penale de ultima oră și vom veni cu unele recomandări *de lege ferenda*.

De lege lata, în optica legiuitorului moldav, e suficient să existe trăsătura faptei infracționale „săvârșită cu vinovăție” (alin.(1) art.14) și temeiul răspunderii

penale (alin.(2) art.51 CP RM) – „răspunderii penale este supusă numai persoana vinovată de săvârșirea infracțiunii prevăzute de legea penală” [4].

Din start, comparând definiții prezentate la alin.(1) art.14 CP RM, pe de o parte, și la alin.(1) art.15 CP RM [15], pe de altă parte, putem concluziona că, în soluția legislativă română, definiția legală a infacțiunii conține, în mod expres, trăsătura imputabilității, prevederea lipsită în norma penală menționată (art.14 CP RM). Constatăm că, conform tehnicii legislative operate în legea penală română, infracțiunea va avea loc doar atunci când nu vor putea fi operate cauzele justificative și de neimputabilitate. Prin urmare, în opinia noastră, legiuitorul român acordă o atenție primordială cauzelor de neimputabilitate, însă, spre regret, legiuitorul Republicii Moldova, în Partea Generală a Codului penal în definiția infracțiunii, nu a prevăzut nicio referință la trăsătura imputabilității.

În acest perimetru de cercetare ne vom adresa doctrinei autohtone și celei românești în materia clarificării conceptelor de vinovăție, imputabilitate, respon-

sabilitate și eroare (C.-V. Ambrosă; B.-C. Băra; D. Georgian; L.-M. Jurj; Fl.-I. Mangu; Al. Mariț; E.-G. Simionescu; M. Șomicu (*dreptul penal*); V. Ursu (*teoria generală a dreptului*); C. Ețco; Iu. Fornea; E. Davidescu; I. Negură; A. Tarnovschi; J. Racu; M. Zlate (*psihologie*)).

Rezultate și discuții. Cercetarea noastră teoretică o vom începe cu identificarea normelor ce vizează vinovăția în legea penală a Republicii Moldova. Astfel, *de lege lata*, în conformitate cu alin.(1) art.6 CP RM (*Principiul caracterului personal al răspunderii penale*), persoana este supusă răspunderii penale și pedepsei penale numai pentru fapte săvârșite cu vinovăție. În același timp, alin.(2) art.6 CP RM vine cu precizarea formelor de vinovăție, conform căreia *răspunderii penale și pedepsei penale este supusă numai persoana care a săvârșit cu intenție sau din imprudență o faptă prevăzută de legea penală*.

Pentru operarea răspunderii penale, în sensul legii penale a Republicii Moldova, sunt necesare anumite premise, și anume:

1. făptuitorul să fi avut reprezentarea acțiunilor sau inacțiunilor sale și să poată fi stăpân pe ele (să nu fi acționat în condițiile iresponsabilității sau minorității);

2. făptuitorul să fi avut posibilitatea să acționeze în conformitate cu cerințele legale (să nu fi fost constrâns la săvârșirea faptei prevăzute de legea penală, să nu se fi confruntat cu o împrejurare imprevizibilă, în sensul art.35 CP RM);

3. făptuitorul să fi avut reprezentarea caracterului ilicit și prejudiciabil al faptei (să nu se fi aflat în eroare de drept sau eroare de fapt exoneratoare de la răspundere penală). De fapt, după cum observă autorii Fl. Streteanu și R. Moroșanu, *imputabilitatea se substituie astfel vinovăției consacrate ca trăsătură generală a infracțiunii* [18, p.39-40]. În legea penală a României cauzele care înlătură premisele imputabilității sunt reglementate distinct, sub denumirea de cauze de neimputabilitate [18, p.39-40].

De reținut că cauzele de neimputabilitate expres și separat nu sunt prevăzute de legea penală, iar efectele erorii perfect se încorporează în condițiile expuse de norma juridico-penală prevăzută la art. 20 CP RM (*Fapta săvârșită fără vinovăție (cazul fortuit)*).

Concretizăm că în literatura de specialitate română se menționează trăsătura generală a infracțiunii, cum ar fi **caracterul imputabil**. Autorii români Fl. Streteanu și R. Moroșanu opinează: „*Pentru ca o faptă să atragă răspunderea penală, nu este suficient ca ea să corespundă descrierii realizate de legiuitor în norma de incriminare și să fie nejustificată, ci trebuie să poată fi imputată făptuitorului, adică acestuia să îi poată fi reproșată săvârșirea ei*” [18, p.39].

Reieșind din analiza literaturii de specialitate, reținem următoarele trăsături ale imputabilității:

– *Este o situație juridică.* Imputabilitatea este înțeleasă ca *o situație juridică în care se găsește o persoană căreia i s-a atribuit un fapt penal ca fiind comis cu vinovăție*. Preponderent, răspunderea penală se întemeiază pe o concepție **subiectivă**, centrată pe cunoaștere și asumare.

– *Capacitatea de a înțelege și de a voi.* Nimeni nu poate fi pedepsit pentru o faptă prevăzută de legea penală dacă, în momentul comiterii acelei fapte, nu era responsabil. Este responsabil acela care are capacitatea de a înțelege și de a voi. Astfel, imputabilitatea implică existența unor condiții intelectuale și spirituale în care agentul este conștient de ceea ce face sau imputabilitate există atunci când agentul are capacitatea sau facultatea de a discerne valoarea etică și socială a actului său. În doctrina națională, în loc de imputabilitate, se întrebuintează mai mult termenul de responsabilitate.

– *Există pe parcursul luării hotărârii și al punerii ei în practică.* Cu alte cuvinte, după cum susține C.-V. Ambrosă, imputabilitatea trebuie să existe în tot timpul în care agentul poate influența procesul causal, deci până în momentul în care mai poate modifica cursul dat al procesului causal; influența pe care o poate exercita agentul asupra procesului causal inițiat, poate consista în aceea, că îl oprește, îi dă altă direcțiune sau împiedică producerea rezultatului [2, p.23]. Imputabilitatea nu este necesară și în momentul producerii rezultatului.

În această ordine de idei, autorul C.-V. Ambrosă distinge două forme ale imputabilității menționând că *imputabilitatea de fapt* presupune constatarea și dovedirea faptului că actul ilicit a fost comis de o anumită persoană prin voința sa, iar *imputabilitatea psihică* presupune ca actul de conștiință să fie manifestat în chip nelegitim [2, p.22]. În opinia acestui autor, imputabilitatea poate fi înțeleasă sub două sensuri: a) *lato sensu*, imputabilitatea reprezintă capacitatea persoanei de a înțelege, a voi și a acționa în mod liber, constituind o condiție a răspunderii penale; b) *stricto sensu*, imputabilitatea reprezintă doar capacitatea de a înțelege și a voi, constituind o condiție a vinovăției ca și trăsătură a infracțiunii [2, p.23]. În opinia autorului citat, imputabilitatea dobândește sensul de legătură causală, ceea ce înseamnă că o faptă este imputabilă unei persoane, deoarece este efectul acțiunii acesteia, după cum poate avea și sensul de vinovăție, reprezentând o faptă ce este imputabilă unei persoane, deoarece a comis o faptă cu vinovăție [2, p.22].

Savantul român Jurj L.-M consideră că noțiunea de *element subiectiv* desemnează, atitudinea psihică a agentului față de fapta comisă și față de urmările

acesteia, atitudine care trebuie să îmbrace, pentru ca infracțiunea să subziste, formele de vinovăție cerută de lege [6, p.174]. În opinia autorului precitat, vinovăția reprezintă, în primul rând, încălcarea unei reguli de comportament, a unei obligații preexistente și, în al doilea rând – în măsura în care se stabilește că această încălcare s-a făcut de către o persoană capabilă să înțeleagă regulile și care a acționat voluntar, nesilit, vinovăția reprezintă o novație, căci acea obligație preexistentă se transformă într-o nouă obligație, anume în obligația de a suporta sancțiunea juridică (pedeapsa) [6, p.179].

Ce este vinovăția? În acest perimetru de doctrină, autorul C.-V. Ambrosă opinează: „*Vinovăția reprezintă expresia sintetică a aspectului subiectiv al faptei. Ea implică un act de conștiință, o atitudine a conștiinței în raport cu urmările faptei, și un act de voință, sub impulsul căruia este realizată fapta. În această ordine de idei, conștiința creează cauzalitatea psihică, în timp ce voința declanșează cauzalitatea fizică sau materială a faptei*” [2, p.24].

Autorul Al. Mariș abordează vinovăția din trei perspective: cele filozofice, sociale și psihologice [10, p.132]. Savantul citat analizează bazele social-psihologice ale elementelor vinovăției prin prisma aspectului *intelectiv, volitiv și cel afectiv*, menționând că psihicul omului nu este altceva decât conștiința acestuia, care, bineînțeles, este una diametral opusă materiei sau factorilor externi sau sociali [10, p.132]. Latura psihologică a vinovăției o alcătuiește proprietățile interne (gândurile, memoria, emoțiile, senzațiile, simțul, voința), pe când latura socială o alcătuiește tot aceea, ce apare la om în rezultatul comunicării. Astfel, autorul Al. Mariș precizează că *specificul conștiinței* constă tocmai în faptul că acesta este un stimul și regulator al activităților umane, și constă dintr-un raport al persoanei cu realitatea obiectivă în procesul actelor materiale al persoanei sau gândul raportat la factorii de incitare. Prin urmare se concluzionează că aspectul relațional al conștiinței deschide și o caracteristică a simptomelor voliționale ale persoanelor [10, p.134].

În concepția legii penale române (E.-G. Simionescu), *vinovăția* este privită ca un proces de conștiință, o complexitate de procese psihice intelective, volitive și emoționale, care îl determină pe subiect la luarea rezoluției infracționale și-l dirijează în toată activitatea de executare fizică a faptei socialmente periculoase. Fiecare dintre aceste procese psihice reprezintă un raport spiritual al subiectului infracțiunii atât față de relațiile sociale vătămăte, cât și față de fapta ilicită și efectele sale. Manifestarea factorilor intelectiv și volitiv, precum și raportul dintre ei diferă calitativ în fiecare modalitate a vinovăției [17, p.113].

În acest context de cercetare ne solidarizăm completamente cu opinia autorului Al. Mariș care reține următoarele: „*Identificarea vinovăției prin raportare numai la caracterul imputabil al ilicitului nu poate acoperi multitudinea de aspecte sub care se pot produce delicturile și, de aceea, este necesar un alt criteriu de stabilire a vinovăției, și anume, cel al omului prudent și diligent în funcție de care se va aprecia ulterior conduita autorului*” [9, p.69-70]. În acest fel s-ar putea remarca faptul că pentru existența vinovăției trebuie să se constate responsabilitatea făptuitorului (*discernământul*), astfel, numai o persoană responsabilă, cu discernământ, poate fi considerată și apreciată ca fiind vinovată. Astfel, în ulterioara sa lucrare autorul Al. Mariș deja în coautorat cu M. Șomicu concretizează că responsabilitatea poate fi definită ca fiind starea psihofizică a persoanei care are capacitatea de a înțelege caracterul faptelor sale, de a-și da seama de valoarea și de urmările lor, precum și capacitatea de a-și determina și dirija, în mod normal, voința în raport cu acțiunile proprii [12, p.66]. Pentru a se angaja răspunderea penală în acest sens, autorul Al. Mariș consideră că mai întâi trebuie constatat faptul dacă persoana în cauza *avea reprezentarea caracterului ilicit al faptei sale* [13]. Între responsabilitate și vinovăție există o strânsă legătură, responsabilitatea fiind premisa vinovăției (sublinierea ne aparține – n.a.) [12, p.67].

Vinovăția nu se confundă cu imputabilitatea, aceasta din urmă reprezentând capacitatea de a înțelege și a voi în momentul săvârșirii faptei. Vinovăția și imputabilitatea sunt, ambele, elemente subiective, consecința lor fiind responsabilitatea [20, p.103-104]. În acest context, *responsabilitatea* presupune o cunoaștere conformă a realității juridice și sociale asupra cărora autorul acționează în mod conștient. Făptuitorul se bucură de o dezvoltare psiho-fizică care îi permite să contureze un tablou al dinamicii comportamentului prin care se materializează rezoluția sa infracțională. Premisa responsabilității o constituie *discernământul*, „*facultatea de a discerne valoarea etică și socială a actului său, de a aprecia motivele care îl stimulează la acela sau îl rețin de la acela și de a se determina conform acestei aprecieri*” [3]. Din punct de vedere medical, în doctrina de specialitate *discernământul* a fost definit drept „*componenta capacității psihice, care se referă la o faptă anume și din care decurge posibilitatea persoanei respective de a aprecia conținutul și consecințele acestei fapte*” [3] Precizăm că termenul „*responsabilitate*” este unul juridic, pe când termenul „*discernământ*” are origine medicală.

Referindu-se la *discernământ* autorul român B.C. Băra, în cazul erorii, constată că pe lângă atestarea

existenței unui discernământ nealterat, organele judiciare trebuie să determine dacă agentul a avut reprezentarea caracterului nejustificat al faptei sale, chiar în momentul săvârșirii acesteia, precum și dacă acesta a avut în concret posibilitatea de a se conforma normelor juridice [3]. Eroarea penală, în opinia autorului citat, poate fi definită drept o necunoaștere sau o cunoaștere deformată a realității faptice ori juridice, care împiedică posibilitatea reproșării faptuitorului a conduitei sale, având în vedere lipsa reprezentării săvârșirii unei fapte penale. În cazul erorii nu se poate vorbi despre lipsa sau alterarea discernământului, ci despre *o necunoaștere sau greșita cunoaștere a unei împrejurări de fapt sau de drept care conferă caracter penal faptei*. Prin urmare, faptuitorului aflat într-o eroare invincibilă nu i se poate reproșa conduita ilegală câtă vreme acesta nu s-a putut conforma normelor juridice imperative [3].

În acest perimetru de cercetare ni se pune relevanță și acceptabilă poziția autorului român L.-M. Jurj: „Ceea ce este esențial pentru existența elementului subiectiv nu este, așadar, cunoașterea efectivă, ci doar caracterul cognoscibil al împrejurărilor în care acțiunea (inacțiunea) a dobândit eficiență causală pentru rezultatul ilicit, în funcție de care se afirmă și caracterul previzibil al acestui rezultat. Cognoscibilitatea și previzibilitatea reprezintă, prin urmare, structurile fundamentale, definitorii ale elementului subiectiv” [6, p.179].

Opinia autorului Fl.-I. Mangu vine să completeze analiza arătând că, nu orice atitudine psihică a omului poate atrage calificarea acestuia ca fiind „vinovat”, ci numai aceea negativă, reprobă de către lege, care reflectă ignorarea regulilor juridice instituite de către societate, considerate valabile și acceptate ca valoroase la un anumit moment dat, în sistemul general axiologic al aceluși moment. Este vorba despre poziția psihică a individului ce presupune conștientizarea semnificației sociale a faptei sale, a caracterului antisocial al acesteia și voința de a săvârși fapta și de a-și asuma urmările acesteia, în cadrul ordinii de drept [8, p.103-104].

În esență, definițiile vinovăției propuse de către savanții-peniști Al. Mariș și E.-G. Simionescu sunt centrate pe trei componente-cheie: *intelective, volitive și emoțional-afective*. De fapt, conceptul tripartit al vinovăției se fundamentează pe rezultatele cercetării psihologiei generale și, în special, a psihologiei mecanismelor cognitive.

Cu toate acestea, în doctrina penală s-au format două concepții semnificative ale vinovăției, *concepția psihologică* asupra vinovăției fiind considerată că aceasta reprezintă legătura psihică dintre autor și conduita care determină urmarea, rezultatul, în timp

ce *concepția normativă* vede în vinovăție contradicția dintre comportarea agentului și cerințele normei de incriminare. În măsura în care vinovăția implică nu doar o legătură psihică între autor și conduita care determină urmarea, ci presupune și raportarea acestei legături la norma de incriminare (vinovăția trebuie verificată în funcție de cerințele normei de incriminare), este prezentă și teoria normativă a voinței. Autorii Al. Mariș și F. Georgian pledează pentru teoria normativă a vinovăției [11, p.28-29]. Preponderent, răspunderea penală se întemeiază pe o concepție subiectivă, centrată pe cunoaștere și asumare.

În această ordine de idei, vom trece în revistă teze principale ale științei psihologice consacrate mecanismelor psihice penalmente relevante. Deci, în psihologie se face distincție între *mecanisme informațional-operaționale*, care la rândul lor se subclasifică în:

(I) *mecanisme psihice de preluare primară a informației* (senzații, percepții și reprezentări) și

(II) *mecanisme psihice de preluare secundară a informației* (gândire, memorie și imaginație),

(III) *mecanismestimulator-energizante* (motivația și afectivitatea), dar și

(IV) *mecanisme psihice reglatoare* (comunicarea, limbajul, atenția și voința) [19, p.25].

(I) Mecanisme psihice de preluare primară a informației:

1. Senzația constă în stimularea receptorilor senzoriali și în transmiterea informațiilor senzoriale la sistemul nervos central. Din perspectivă psihocognitivă senzația desemnează un eveniment psihic elementar rezultând din tratarea informațiilor în sistemul nervos central în urma stimulării unui organ de simț [21, p.52].

2. Percepția este un proces psihic cognitiv (de cunoaștere), care constă în reflectarea obiectelor și fenomenelor în integritatea calităților lor în momentul acțiunii asupra organelor de simț [21, p.52]. Pe bună dreptate se consideră că „*activitățile perceptiv stau la baza tuturor comportamentelor. Fără percepție prealabilă nu va fi posibil de a învăța, vorbi, memoriga, comunica. Percepția permite de a lua cunoștință de mediu și de interacțiunea cu el sau de a acționa asupra lui*” [21, p.91]. Mecanismele intelectuale ale percepției includ: *anticiparea, schematizarea* (legarea percepțiilor anterioare de cele ulterioare), *transformarea* [21, p.141].

3. Reprezentarea presupune capacitatea organismului de a avea o experiență psihică în lipsa contactului actual cu obiectul. Dacă sistemul perceptiv operează cu imagini primare, care se formează în prezența și prin contactul nemijlocit cu obiectul, sistemul reprezentativ operează cu imagini secundare care, cel puțin actual, sunt independente de obiect [21, p.183-184].

(II) Mecanisme psihice de preluare secundară a informației:

1. **Gândirea** constituie un mecanism psihic intelectual, de prelucrare logică, rațională a informațiilor. Gândirea modifică natura informației, ea face saltul de la neesențial la esențial, de la particular la general, de la concret la abstract, de la exterior-accidental la interior-invariabil. Instituindu-se într-un fel de „stat major”, gândirea *orientează, conduce, valorifică maximal toate celelalte procese și funcții psihice*. În sfârșit, centralitatea gândirii în procesul cunoașterii se explică și prin *capacitatea ei de a-și reintroduce propriile produse* (idei, concepții, teorii) în circuitul informațional, devenind, în felul acesta, un declanșator al unor noi procese intelectuale [21, p.234].

2. **Memoria** constituie un mecanism psihic de encodare, stocare și recuperare a informațiilor.

3. **Imaginația** reprezintă un mecanism psihic de combinare și recombinație a informațiilor [21, p.479]. Imaginația este procesul de combinare și recombinație a datelor din experiența anterioară în vederea dobândirii unor imagini noi fără un corespondent în realitate sau în experiența noastră personală; imaginația este procesul de creare a noului în formă ideală [21, p.490]. S-a spus despre imaginație că este o „vacanță a rațiunii”, imaginarul era etichetat ca „o copilărie a conștiinței”. Substituind acțiunea cu proiectul, valoarea cu trăirea, ea l-ar putea înstrăina pe subiect de lume, fapt care ar duce chiar la o serie de stări de patologie psihoindividuală și psihosocială [21, p.511-512].

(III) Mecanisme stimulator-energizante:

1. **Motivația** este totalitatea de mobiluri interne ale comportamentului, fie că sunt înnăscute sau dobândite, conștientizate sau neconștientizate, simple trebuințe fiziologice sau idealuri abstracte. Astfel definită, motivația iastă în spatele tuturor *deciziilor, atitudinilor și acțiunilor umane*, fiind de aceea denumită „cauzalitatea internă” a conduitei umane [16, p.10 2]. Deci, primul element din structura motivației sunt *trebuințele*. Alături de trebuințe se dezvoltă și *motivele, interesele, impulsurile, valențele, tendințele, dorințele, scopurile, idealurile și convingerile* omului [16, p.10 3].

(a) **Intenția** este componentul motivației. Ea poate fi concepută ca punerea în mișcare cu ajutorul sistemului verbal, a unei structuri de acțiune, care este formată, de asemenea, cu ajutorul sistemului verbal în conformitate cu cerințele față de sarcină, de satisfacerea trebuințelor, de realizarea scopului propus. Dacă scopul propus nu a fost atins, intenția nu s-a realizat, dar tensiunea psihică nu scade, ci se menține sub formă de impuls pentru continuarea preocupării de problemă. Intenția este o tendință conștientizată [16, p.106].

(b) **Convingerile** sunt idei adânc implantate în structura personalității, puternic trăite afectiv, care „împinge”, impulsionează spre acțiune. Nu orice idee este o convingere, ci doar cea, care reprezintă pentru individ o valoare, o certitudine subiectivă, care îl ajută să stabilească ceea ce este valabil, optim, necesar, să distingă între bine și rău, frumos și urât, adevăr și minciună. Ele își au rădăcinile în afectivitatea persoanei. Ele se impun în comportament, îl orientează permanent, de aceea sunt nu doar constant provocate, ci și virulent apărate, mai ales când sunt contrazise și atacate [16, p.107].

2. **Afectivitatea** este acea componentă a vieții psihice, care reflectă, în forma unei trăiri subiective de un anumit semn, de o anumită intensitate și de o anumită durată, raportul dintre dinamica evenimentelor motivaționale sau a stărilor proprii de necesitate și dinamica evenimentelor din plan obiectiv extern [16, p.111]. Expresiile afectivității, dacă sunt legate de un moment sau situație, se numesc *afecte și emoții*. Afectivitatea cuprinde totalitatea stărilor, fenomenelor și trăirilor afective (emoționale), ce reflectă atitudinea și relațiile subiective față de realitatea obiectivă [16, p.111].

(IV) Mecanisme psihice reglatoare:

1. **Comunicarea** este interacțiunea a două sau mai multe persoane, orientată spre coordonarea și unirea eforturilor cu scopul de a stabili relații și de a obține un rezultat comun. În cadrul comunicării se stabilesc relații nu de subiect-obiect, ci de subiect-subiect; în comunicare are loc o permanentă transformare a obiectului în subiect și invers [16, p.94].

2. **Limbaajul** este procesul psihic de utilizare a limbii în vederea realizării funcției de comunicare, cunoaștere sau reglare [14]. Forma de bază, naturală și concretă a limbajului este *vorbirea* (limbaajul oral) [16, p.90]; *limbaajul scris* este mai pretențios, întrucât necesită o activitate de elaborare a frazelor în raport cu un plan prealabil și nedisponând de un context situațional, de o susținere prin dialog, de posibilități de a reveni pentru corecturi și completări [16, p.92]; *limbaajul intern* este cel, care se desfășoară în sfera lăuntrică, mintală, reprezentând chiar arhitectonica acestei lumi subiective [16, p.93].

3. **Atenția** este o stare psihologică, ce caracterizează intensitatea activității cognitive și se materializează în concentrarea ei pe un sector relativ îngust (o acțiune, un obiect, un proces, un fenomen), care devine conștientizabil și concentrează asupra sa eforturile psihologice și fizice ale omului pe parcursul unei anumite perioade de timp [16, p.129].

4. **Voința** se definește drept un proces psihic complex de reglaj superior, realizat prin mijloace verbale și constând în acțiuni de mobilizare și concentrare a

energiei psihonervoase în vederea învingerii anumi-
tor greutăți sau obstacole în activitate și atingerii sco-
purilor conștient stabilite. *Voința* este numită de către
psihologi „*reglajul reglajelor*”. Ea reglează rațiunea,
activitatea cognitivă și practică a omului, precum și
sentimentele. La om mecanismele interne de autore-
glare se structurează și se integrează la două niveluri
funcționale calitativ diferite: *nivelul involuntar* și *ni-
velul voluntar*:

(a) *Nivelul involuntar* se caracterizează prin ab-
sența intenționalității, a analizei prealabile a condițiilor,
a comparării – alegerii și a deliberării.

(a) *Nivelul voluntar* se subordonează, din punct
de vedere structural, funcției reglatoare a conștiinței
(deci el implică obligatoriu atributul conștiinței), iar
din punct de vedere instrumental, se conectează la
subsistemul motivational, favorizând și optimizând
finalizarea motivului în scop. Elementele sale defini-
torii vor fi:

– *intenționalitatea* (acțiunea este intenționată),
– *analiza prealabilă a condițiilor, a raportului
dintre scop și mijloc* (acțiunea va fi mediată de un
model mental),

– *deliberarea și decizia* (acțiunea este rezultatul
unei evaluări a raportului dintre avantaje și dezavan-
taje, dintre câștiguri și pierderi),

– *efortul* (acțiunea implică un anumit grad de mo-
bilizare energetică, relativ direct proporțională cu di-
ficultatea obstacolului) [16, p.123-124].

Analizând o gamă vastă de lucrări științifice ale
reputaților savanți în materia dreptului penal și în
știința psihologică, sintetizăm următoarele concluzii:

Toate mecanismele psihice de natură informațional-
operațională sunt penalmente relevante. În cazurile în
care ele funcționează defectuos sau greșit, ele gene-
rează erori. Având o legătură și o dependență puter-
nică între ele, mecanismele psihice informațional-
operaționale crează fundamentul responsabilității per-
soanei și, prin urmare, a imputabilității faptei penale
comise de aceasta. Dacă nu este conștient controlată
și integrată, experiența anterioară poate însă acționa
în direcția formării unor *reprezentări deformate, gre-
șite* (contaminare de imagini).

Derularea greșită/ defectuoasă a mecanismelor de
preluare primară a informației, spre exemplu eroarea
de percepție și reprezentare, conduce la derularea
deficitară a mecanismelor psihice de preluare secun-
dară a informației, spre exemplu, imaginație eronată,
ceea ce, în final, va conduce la lezarea mecanisme-
lor stimulator-energizante, cum ar fi în cazul intenției
și convingerilor eronate, iar, aflându-se sub imperiul
convingerilor eronate la baza cărora se află percepția
greșită a realității obiective, persoana va decide (com-
ponentul *voință*) eronat asupra comiterii sau abținerii

eronate de la comiterea unei faptei, inclusiv, a unei
fapte prejudiciabile.

Într-un alt segment de cercetare, cu privire la ero-
rile de percepție penalmente relevante se vorbește ex-
pres în Ghidul practic OSCE consacrat *infracțiunilor
motivate de ură* [7]. Astfel, este posibil ca un infractor
să-și aleagă victima, deoarece a crezut în mod eronat
că aceasta aparținea unui anumit grup. De exemplu,
în Republica Cehă, un bărbat turc care a fost confun-
dat cu un rrom a fost atacat și ucis de către *skinheads*.
În Germania, Marinus Schoberl, un băiat de 16 ani,
a fost torturat și ucis de către atacatori care credeau
că este evreu. Cadavrul său a fost găsit îngropat în-
tr-o groapă de gunoi patru luni mai târziu. În Statele
Unite, în urma atacurilor teroriste de la 11 septembrie
2001, un val de infracțiuni „*ricoseu*” au fost săvârșite
împotriva musulmanilor. Printre victime se aflau și
membri ai comunităților Sikh, hindusă, și latino-ame-
ricană, deoarece infractorii au crezut că aceștia erau
musulmani. Cazuri similare de confuzie de identitate
au avut loc și la Londra după atacurile cu bombă de
la 7 iulie 2005 [7].

În legislațiile statelor străine în cazul infracțiunilor
motivate de ură nu se conțin doar prevederi ca victi-
ma să aparțină în mod real grupului protejat, dar și
când făptuitorul crede în mod greșit/ presupune că
victima face parte din grupul protejat de lege. În Fin-
landa, Colegiul Polițienesc a obiectat față de preve-
derile juridico-penale existente, deoarece ele „*exclud
cazurile în care o persoană a devenit victima unei
infracțiuni, deoarece s-a presupus că aparținea unui
grup minoritar, precum și incidentele care implică
atacuri asupra persoanelor sau grupurilor pe moti-
vul asocierii acestora sau sprijinului pe care acestea
îl acordă minorităților.*” Cu toate acestea, Secțiunea
28 din Legea din 1998 privind Criminalitatea și Tul-
burarea Liniștii Publice din Marea Britanie prevede
că o infracțiune are ca circumstanță agravantă rasis-
mul, dacă infractorul dă dovadă de ostilitate față de
victimă în baza apartenenței *reale sau presupuse* a
acesteia la un grup rasial sau religios. „*Apartenența*”
include asocierea cu membrii aceluși grup. „*Presupu-
să*” înseamnă presupusă de către infractor.

Art.132-76 din Codul penal al Franței preve-
de ca pedepsele aplicate să fie sporite atunci când
infracțiunea a fost săvârșită deoarece victima „...
aparține sau s-a presupus că aparține ...” unui grup
protejat. [5]

Art.216 din Codul penal al Ungariei [1] prevede
că, cel care atacă o persoană pentru faptul că aceasta
aparține unui grup protejat, „*fie în realitate sau pre-
supunere*” se face vinovat de infracțiune gravă.

Ghidul OSCE analizat propune ca legile privind
infracțiunile motivate de ură ar trebui să pedepseas-

că și pe cei care atacă alte persoane în baza asocierii acestora cu membrii grupurilor protejate. Din motive similare, se consideră în Ghid, „*erorile de fapt*” (adică atunci când infractorul s-a înșelat cu privire la identitatea victimei) cu privire la identitatea reală a victimei nu ar trebui să împiedice ca o infracțiune să fie considerată și pedepsită ca infracțiune motivată de ură.

Argumentul-forte al acestei poziții ar fi faptul că majoritatea legilor privind infracțiunile motivate de ură sunt elaborate în funcție de mobilurile infractorului și nu în funcție de statutul real al victimei. Omisiunea de a include aceste categorii de victime diminuează valoarea unei legi privind infracțiunile motivate de ură și subminează punerea eficientă în aplicare a acesteia [7].

Concluzii. Luând în considerare conținutul articolelor din Partea Specială a Codului penal autohton, vom observa două articole (alin.(1) art.352 CP RM (Samovolnicia) – „*exercitarea unui drept legitim sau presupus*”; lit.c) alin.(1) art.245¹¹ CP RM – „*prezentarea de către beneficiar a unor documente false sau întocmite greșit*”) care conțin prevederi exprese referitoare la împrejurarea greșită/eronată în care se află făptuitorul, însă această eroare de percepție este una imputabilă, deci, persoana va fi penalmente responsabilă pentru cele săvârșite. Din conținutul acestor prevederi juridico-penale deducem o concluzie logică: ***erorile de percepție, precum și alte tipuri de erori admise de către persoană, sunt recunoscute de către legiuitor în calitate de temei pentru survenirea răspunderii penale, și, prin urmare, sunt imputabile, deoarece în acest caz, manifestând o doză mai mare de atenție și prudență, făptuitor trebuia și putea să conștientizeze că admite o eroare. Fiind sub imperiul convingerilor greșite și a percepției deformate a situației obiective, făptuitorul decide să săvârșească o infracțiune.*** Menționăm că eroare constituie un viciu al conștiinței și nu al voinței.

Nu toate erorile de drept penal liberează persoana de la răspundere penală, deci, vor exista trei ipostaze în care se poate afla făptuitorul: în cazul comiterii faptei infracționale făptuitorul, aflându-se sub imperiul erorii, sau poate fi supus răspunderii penale ori pentru o infracțiune săvârșită cu intenție (1), ori din imprudență (2), sau, să fie eliberat de la răspunderea penală pentru fapta săvârșită fără vinovăție (cazul fortuit) (3).

În Partea Generală a Codului penal al Republicii Moldova nu există nicio prevedere expresă a imputabilității, aceasta fiind doar dedusă din interpretarea normelor prevăzute la art.6, art.14, și art.51 CP RM, iar cauzele de neimputabilitate sunt plasate fără vreo recunoaștere și sistematizare legislativă, defini-

rea și identificarea acestora fiind lăsată doar pe seama doctrinei juridico-penale.

Reținem că în legea penală a României eroarea este prevăzută în lista cauzelor de neimputabilitate, ceea ce, în opinia noastră, conceptual și juridic nu ar fi oportun, deoarece nu toate erorile constituie cauze de neimputabilitate, ci doar cauzele care sunt relevante și obiective ce nu depind de cunoașterea, atenția, prudența și voința făptuitorului.

Prin urmare, pledăm pentru oportunitatea recunoașterii la nivel legislativ a clasificării erorilor în relevante (obiective și neimputabile) și cele irelevante (subiective și generatoare de răspundere penală).

Lipsa unor astfel de precizări va îngreuna procesul de aplicare a legii penale, va contribui la aplicarea neuniformă a normelor de drept și, pe cale de consecință, la apariția erorilor judiciare.

Bibliografie

1. Act C of 2012 on the Hungarian Criminal Code. Promulgated on 13 July 2012. (Disponibil: https://www.legislationline.org/download/id/5619/file/HUNgary_Criminal_Code_of_2012_en.pdf) [Accesat: 02.07.2020].
2. Ambrosă C.-V. *Infracțiunea în nouă legislație penală a României*. În: Revista „Studia Universitatis Moldaviae”, Seria „Științe sociale”, 2015, nr.11, (p.20-24) (ISSN 1814-3199, ISSN online 2345-1017).
3. Băra B.-C., *Riscurile necunoașterii: granița dintre eroarea neimputabilă, dubiul și ignoranța. Universul Juridic*. Universul juridic, 2019, nr.11. (Disponibil: <https://lege5.ro/Gratuit/gm2tgmrtgiyq/riscurile-necunoasterii-granita-dintre-eroarea-neimputabila-dubiul-si-ignoranta>) [Accesat: 30.06.2020].
4. Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129.
5. Code pénal français. Version consolidée au 1 juin 2020. Article 132-76 (Modifié par LOI n 2017-86 du 27 janvier 2017 - art. 171) (Disponibil: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>) [Accesat: 02.07.2020].
6. Jurj L.-M. *Elementul subiectiv și vinovăția penală*. În: Revista Drept, 2007, nr.10, p.174-185.
7. Legi privind infracțiunile motivate de ură: Ghid practic. OSCE, 2009. (Disponibil: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/f/36428.pdf>) [Accesat: 02.07.2020].
8. Mangu Fl.-I. *Despre vinovăție – condiție esențială a răspunderii civile delictuale pentru fapta proprie, potrivit Codului civil*. În: Analele Universității de Vest Timișoara, Seria „Drept”, 2011, nr.2, p.102-115.
9. Mariș Al. *Aspecte de apreciere asupra elementului subiectiv al infracțiunii în reglementările și viziunile dreptului penal comparat*. În: Revista de Științe Penale, Anuar, Anul III, 2007, p.69-86. (ISSN 1812-3392).

10. Mariș Al. *Careva concepții generalizatoare și de sinteză asupra vinovăției*. În: Studii Juridice Universitare, 2008, nr.1-2, p.132-136 (ISSN 1857-4122).
11. Mariș Al., Georgian D. *Teoria și apăsări ale conceptelor psihologice ale vinovăției penale*. În: Analele Științifice ale Universității de Studii Europene din Moldova, 2013, nr.II, p.24-30 (ISSN 2435-1114), p.28-29.
12. Mariș Al., Șomicu M. *Corelația conceptelor de responsabilitate și iresponsabilitate penală*. În: Analele Academiei de Studii Economice din Moldova, ediția a XI-a, 2013, nr.2, p.66-70. (ISSN 1857-1433).
13. Mariș Al. *Vinovăția penală în cadrul principiilor legalității și a principiului legalității incriminării și a pedepsei. Cunoașterea antijuridicității faptei infracționale sau reprezentarea ilegalității ei*. p.148-161. (Disponibil: http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/2409/1/marist_148-161_conf_ziua_jurist_Drept_2005.pdf) [Accesat: 02.07.2020].
14. Negură I. *Psihologia limbajului* (Note de curs). (Disponibil; <https://psyexcelsior.files.wordpress.com/2016/02/ion-negurc483-psihiologia-limbajului-note-curs-2016.pdf>) [Accesat: 02.07.2020].
15. Noul Cod penal al României actualizat 2018, Legea 286/2009. Legea nr.187/2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr.286/2009 privind Codul penal. În: Monitorul Oficial nr.757/2012. (Disponibil: <http://www.imliasi.ro/Noul%20cod%20penal.pdf>) [Accesat: 02.07.2020].
16. *Psihologia generală: Suport de curs* / C. Ețco, Iu. Fornea, E. Davidescu,...; Univ. de Stat de Medicină și Farmacie Nicolae Testemițanu. Catedra Econ., Management și Psihopedagogie. Chișinău: USMF, 2007. 366 p. (ISBN 978-9975-95284-2).
17. Simionescu E.-G. *Intenția, formă de vinovăție în legislația penală română și străină*. În: Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, 2012, nr.3, p.113-126.
18. Streteanu Fl., Moroșanu R. *Instituții și infracțiuni în Noul Cod penal: Manual pentru uzul formatorilor SNG*. București: Proiect finanțat de Uniunea Europeană. Facilitatea de tranziție FT 2007/19343.07.01.02.14, Școala națională de Grefieri, 2010. 360 p.
19. Tarnovschi A., Racu J. *Psihologia proceselor cognitive: (Ciclul 1, licență): Note de curs*. Chișinău: CEP USM, 2017, (217 p.) (ISBN 978-9975-71-948-3), p.25.
20. Ursu V. *Vinovăția – condiție inerentă a răspunderii juridice*. Teză de doctor în drept la Specialitatea 551.01 – Teoria Generală a Dreptului. Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2017, (189 p.), p.103-104.
21. Zlate M. *Psihologia mecanismelor cognitive*. Iași: Poliron, 1999, 528 p. (ISBN: 973-683-278-3).
-